

לב להבין

הבנה ועיון במקרא על סדר פרשת השבוע

לב הדברים – ביאורי מקראות

לָתֵת לָהֶם וּלְזֶרְעָם אֲחֵרִיהֶם", שזה כולל גם ארצות אלו. וזוהי הייתה תוכחתו של משה רבינו, על כך שגרם החטא ולא זכו לרשת ארצות אלו באותה העת אלא רק לעתיד לבוא.

וַיִּקְהוּ בְּיָדָם מִפְּרִי הָאָרֶץ וַיֹּרְדוּ אֵלֵינוּ וַיֵּשְׁבוּ אֵתָנּוּ דָּבָר וַיֹּאמְרוּ מִזֶּכֶר הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ: (א, כה)

המעייין בפרשת המרגלים ימצא שב' חטאים היו שם. ראשית חזרו המרגלים וסיפרו שאמנם הארץ טובה, אבל העם היושב בה עצום וחזק והערים בצורות וגדולות. למרות שחלק זה היה אמת, חטאם היה במה שהרפו ידי העם כאמרם שלא יוכלו להילחם ביושבי הארץ. מלבד זאת, לאחר מכן שבו המרגלים והוציאו דיבת הארץ רעה, ושיקרו לעם כאמרם שהיא ארץ אוכלת יושביה.

והנה משה רבינו בתוכחתו כאן, הזכיר לישראל רק את החלק הראשון. והסיבה לכך משום שלא בא להוכיחם על מה שהאמינו למרגלים לחלק אשר בו שיקרו בדבריהם, שהרי לכך שלחום, רק עיקר התביעה הייתה על מה שקיבלו מהם את מה שהרפו את לבבם, כאמרם שלא יוכלו להילחם ולכבוש את יושבי הארץ.

וַיִּטְפְּכֶם אֲשֶׁר אָמַרְתֶּם לְבָנוּ יְהִיָּה וּבְנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ הַיּוֹם מִזֶּכֶר וְרַע הַמָּוֶה יָבֹאוּ שָׁמָּה וְלָהֶם אֶתְנָנָה וְהֵם יִירָשׁוּהָ: (א, לו)

יש להבחין בכפילות שנשתנה ג' פעמים בפסוק: 'המה יבואו שמה', 'ולחם אתננה', 'והם יירשוה'.

והנה ארץ ישראל הובטחה להם בג' מקומות: ראשית כיבלוה מחמת ברית האבות, וכן הובטחו בה בעת יציאת

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולכן וְחִצְרֹת וְדִי זָהָב: (א, א)

הנה שלושה עניינים באו בזה הספר: א. תוכחת משה לבני ישראל לפני מותו על חטאי המדבר. ב. משנה תורה – ביאור המצוות שכבר נאמרו להם, בתוספת מצוות שלא נאמרו עד כה. ג. דברי האלה והברית שנאמרו למשה מפי הגבורה בערבות מואב.

והמתבונן יראה פתיחת הספר נכפלה ג' פעמים כנגד שלושת ענייניו: א. "אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולכן וְחִצְרֹת וְדִי זָהָב" – כנגד התוכחה שפתח בה, וכמו שדרשו חז"ל פסוקים אלו שבא להזכירם את כל המקומות שחטאו בהם. ב. "ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חודש באחד לחודש דבר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה יי אתו אלהים" – אלו דברי האלה והברית שנתחדשו לו כאן מפי הגבורה. ג. "בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר" – כנגד אותם המצוות שנתבארו להם בספר זה.

פָּנּוּ וּסְעוּ לָכֶם וּבֹאוּ הָרָא מִפְּרִי הָאָרֶץ כָּל שְׂכָנֶיךָ בְּעֶרְבָה בָּהָר וּבְשִׁפְלָהּ וּבְנֶגֶב וּבְחֹוֹף הַיָּם אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַלִּכְנוּ עַד הַנָּהָר הַגָּדֹל נָהָר פָּרָת: (א, ז)

פירש"י ואל כל שכניו – עמון ומואב והר שעיר. וכבר הקשו שהרי לאחר מכן הזכירים הקב"ה לכל יתגרו בהם מלחמה, כי לא ינחלו מארצם מאומה.

וצ"ל דהיא הנותנת – קודם החטא היו אמורים לרשת את ארץ אדום ועמון כבר עכשיו, כמו שנאמר להם "באו ורשו את הארץ אשר נשבע יי לאבותיכם לאברהם ליצחק וליעקב

מצרים אשר כל תכליתה היה לבוא לארץ ישראל, ומלבד כל זאת הובטחו בקבלתה כחלק מהברית שנכרתה עמם בסיני. וכנגד זה באו ג' הלשונות בפסוק: "הם יבואו שמה" - כתכלית יציאת מצרים, "להם אתננה" - מדין הבטחת הארץ מהר סיני, "והם יירשוה" - מצד ירושת האבות.

אֲכָל תִּשְׁכְּרוּ מֵאֲתָם בִּפְסָף וְאֲכָלְתֶּם וְגַם מִיָּם תִּכְרוּ מֵאֲתָם בִּפְסָף וְשִׁתִּיתֶם: כִּי יִי אֱלֹהֶיךָ בִּרְכֶךָ בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדְךָ יָדַע לְכַתֵּךְ אֶת הַמִּדְבָּר הַגָּדֹל הַזֶּה זֶה אֲרֻכָּעִים שָׁנָה יִי אֱלֹהֶיךָ עֲמֶךָ לֹא חֲסִרְתָּ דָּבָר: (ב, ו-ז)

יש לתמוה מה עניינו של פסוק זה למה שנצטוו לקנות אוכל ומים מבני עשו.

ויש לבאר לפי מה שנתקשו המפרשים - מהי כוונת הפסוק באומרו "בכל מעשה ידך", הרי כל מזונם היה מצוי להם משמים. ולכאן' כוונת הכתוב היא ביחס לרכוש שהוציאו איתם מארץ מצרים, שהוא נתברך בידם. ומעתה יש לומר דזהו גופא כוונת הדברים - מכיוון שה' אלוקיהם עמם ולא חסרו דבר בכל ימי הלכם במדבר א"כ נמצא שלא הוצרכו לבזבז רכושם כל אותם השנים, וכך היה בידם לשלם לבני עשו - לא כהולכי דרכים חסרי כול, אלא כעשירים שכל פרנסתם מצויה ברווח.

אֲכָל בִּפְסָף תִּשְׁכְּרוּ וְאֲכָלְתִּי וּמִיָּם בִּפְסָף תִּתֶּן לִי וְשִׁתִּיתִי רַק אֶעֱבְרָה בְּרַגְלִי: כֹּאשֶׁר עָשׂוּ לִי בְּנֵי עִשׂוּ הַיִּשְׁכִּים בְּשַׁעִיר וְחִמּוֹאִים הַיִּשְׁכִּים בָּעֵר עַד אֲשֶׁר אֶעֱבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִי אֱלֹהֵינוּ נִתֵּן לָנוּ (ב, כח-כט)

המפרשים נתקשו מאוד כיצד אמרו ישראל לסיחון - כאשר עשו לי בני עשו, והרי אדום מיאן לבסוף לתת את ישראל עבור בגבולו. וביאר רש"י "כאשר עשו לי" - לעניין מכירת לחם ומים, אבל לא לעניין לעבור בגבולו. אבל עדיין יקשה מדוע נכתב בפסוק בלשון כזו אשר נוכל להבין ממנה שבאמת אדום נתנם עבור בגבולו.

והנה לעיל נאמר להם "וּנְפֹן וְנָסַע הַמִּדְבָּרָה דָּרָךְ יָם סוּף כֹּאשֶׁר דָּבַר יְיָ אֵלַי וְנָסַב אֶת הָרָשָׁעִיר יָמִים רַבִּים", וביאר רש"י שאילו לא חטאו ישראל, היו חוצים את ארץ אדום להיכנס לארץ, וכיון שחטאו, נתן ה' בליבו שלא ליתן את ישראל עבור בגבולו, ונאלצו לחזור לאחוריהם ולהקיף את ארצו מצד המדבר.

נמצא לפי זה שאדום מצד עצמו היה נותן לישראל לעבור בארצו, רק שהקשה ה' את ליבו כדי לסבב את ישראל במדבר. ואם כן לשון הפסוק בפשוטו מדברת על המצב הנכון והראוי, שאליבא דאמת היה מוכן אדום שיעברו בארצו.

לב שומע - תגובות הקוראים

ענין נחלתם של בני גד ובני ראובן

לגבי מה שנכתב על בני גד ובני ראובן שכוונתם היתה להרחבת גבולות הקדושה, יעויין בבעל הטורים (לב א) שכתב ח' פעמים הוזכרו בני גד ובני ראובן בפרשה זו וזהו 'נחלה מבוהלת בראשונה ואחריתה לא תבורך', מבוהלת כתיב בחי'ת בשביל ח'פ שהוזכרו על נחלתן ליקח בראשונה, אחריתה לא תבורך שגלו ח' שנים קודם לשאר השבטים.

ונראה לי לבאר קצת את הרמז בדבריו. כידוע שהמספר 'שבע' הוא מלשון שבע, שזהו מספר מלא [והרבה דברים בעולם מיוסדים על המספר שבע כמספר שלם]. ושמונה הוא מלשון 'שמן' שהוא מעבר לשביעה, וכך השמונה הוא כבר מעבר לגבול של השובע והמילוי. והנה בני גד ובני ראובן ביקשו להרחיב את גבולות הקדושה מעבר לארץ שבעה עממין ורצו להוסיף 'שמונה' על השבעה. וודאי כוונתם הייתה רצויה. אבל הטענה עליהם היתה שזו נחלה מבוהלת כיון שהסדר הוא שקודם יש למלא את השבע ורק אחר כך אפשר להוסיף את השמונה.

הרב יוסף חיים רייז, ירושלים

סיומו של ספר במדבר - מעבר לבחי' של התערותא דלתתא

בעניין מה שנכתב על פרשת נדרים ועל פרשת בני גד ובני ראובן, שעניינם הוא הרחבת גבולי הקדושה. יש בנותן טעם להביא שכע"ז כבר כתב השפת אמת זיע"א שעניינם של פרשיות אלו הם מעבר ההנהגה בין משה רבינו שהיה בבחי' 'התערותא דלעילא' להנהגה הבאה מצד בני ישראל שהיא בבחי' 'התערותא דלתתא'. ויש בכך לבאר את כל העניינים הבאים בסיומו של ספר במדבר, ואכמ"ל. (ניתן לקבל את המערכה המלאה בפניה למערכת).

הרב ישראל מרדכי אלתר, בית שמש

לב לדעת – ענין בפרשה

פרשת דברים – הפרידה מהנהגתו של משה רבינו

כל הקורא פרשה זו יראה דבר פלא. משה רבינו בא להוכיח את בני ישראל על חטא המרגלים, ופותח בדבריו "יְיָ אֱלֹהֵינוּ דִּבֶּר אֵלֵינוּ בְּחֶרֶב לֵאמֹר רַב לָכֶם שָׁבַת בְּהָרְ הַזֶּה, פָּנוּ וּסְעוּ לָכֶם וּבֹאוּ הָרָה אֲמָרִי וְאֵל כָּל שְׁכֵנֵי בְּעֶרְכָּהּ בְּהָר וּבְשִׁפְלָהּ וּבְגִבּוֹ וּבְחוּף הַיָּם אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַלִּבְנוֹן עַד הַנֶּהָר הַגָּדֹל נְהַר פָּרָת". במקום להמשיך ולפרט על חטא המרגלים שהתרחש אז, עובר משה רבינו להביא בדבריו עניין אחר לחלוטין – פרשת מינוי הדיינים. מלבד מה שיש לשאול שהרי לכולי עלמא מעשה זה לא התרחש מתי שנסעו מהר סיני אלא בזמן מתן תורה, יקשה מאוד, מפני מה בא עניין זה להישנות כאן, בתוך תוכחת משה על חטא המרגלים.

והנה המשך הפרשה גם כן צריך ביאור רב. על פני פסוקים רבים פורט להם משה רבינו באריכות את דברי ימי העמים אשר סביבותיהם: "הָאֲמִים לְפָנֶיךָ יֹשְׁבוּ בָּהָ עִם גְּדוֹל וְרַב וְרָם כְּעֲנָקִים", "וּבְשָׁעִיר יֹשְׁבוּ הַחֲרִים לְפָנֶיךָ וּבְנֵי עֲשׂוֹ יִירָשׁוּם וַיִּשְׁמְדוּם מִפְּנֵיהֶם וַיִּשְׁבּוּ תַּחְתָּם כְּאֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ יִרְשָׁתוֹ אֲשֶׁר נָתַן יְיָ לָהֶם", "אֶרֶץ רְפָאִים תַּחֲשֹׁב אֹף הוּא רְפָאִים יֹשְׁבוּ בָּהָ לְפָנֶיךָ וְהַעֲמָנִים יִקְרְאוּ לָהֶם זִמְזִמִּים: עִם גְּדוֹל וְרַב וְרָם כְּעֲנָקִים וַיִּשְׁמְדוּם יְיָ מִפְּנֵיהֶם וַיִּירָשׁוּם וַיִּשְׁבּוּ תַּחְתָּם", ועוד כהנה וכהנה. כל הקורא פסוקים אלו יעמוד משתומם – הלא לכאורה דברים אלו עניינם להיכתב בדברי הימים למלכי שער עמון ומואב, ואיך מצאו את מקומם בתוך תורתנו הקדושה.

התהוותו של חטא המרגלים מציב בפנינו תמיהה גדולה – כיצד בכלל יכול היה להתרחש. הרי משה רבינו נשלח על ידי הקב"ה להוציא את בני ישראל ממצרים באותות ובמופתים ולהוליכם במדבר בניסים גלויים, על מנת להביאם אל ארץ ישראל. כיצד יתכן שלאחר כל מה שעשה להם עד כה, יכלו שלא להאמין לדבריו, וכמו שמוכח בגמ' שהוכיחם כלב – לאחר שהוציאם משה ממצרים וקרע להם את הים והאכילם את המן, גם אם היה אומר להם לעשות סולמות ולעלות בהם לרקיע היה להם לשמוע לו, וכיצד לא האמינו לדבריו דווקא בעמדם על סף הארץ המובטחת.

והנה המתבונן ימצא שפרשת מינוי הדיינים היא בעצם הקדמה הכרחית למעשה המרגלים. "וְאָמַר אֲלֵכֶם בְּעֵת הַהוּא לֵאמֹר לֹא אוֹכֵל לְבָדִי שְׂאֵת אֶתְכֶם" – משה מבקש למנות עליהם אנשים מראשי העם. חז"ל מלמדים אותנו שהסיבה לכך הייתה שבני ישראל היו טרחנים וסרבנים, ולא תמיד הסכימו לקבל על עצמם את דבר השם שנמסר להם מפי משה, כמו שאמר להם "אִיכָּה אֶשָּׂא לְבָדִי טַרְחָתְכֶם וּמִשְׁאָכְכֶם וְרִיבְכֶם". דוק ותשכח, שבכל מקום המילה 'איכה' מוזכרת בתנ"ך במשמעות של סילוק והסתרת הנהגת השם. ואכן – בני ישראל לא היה די להם בהנהגתו של משה רבינו, והם נזקקו גם להנהגה מצד העם, בידי אותם האנשים הידועים לשבטיהם.

לאחר שמשח רבינו ממנה עליהם את ראשי השבטים, הוא מזהירם שישפטו את העם משפט צדק ואמת, ומסיים בדבריו באמרו "כִּי הַמִּשְׁפָּט לֹא-לְהִים הוּא" – לבל ישכחו לרגע אחד שכל תפקידם הוא להעביר את דבר ה' אל העם. הם עומדים רק כשלוחי האלוקים, לא כנציגי העם וכוודאי לא כשלוחי עצמם.

חטא המרגלים יכול היה להתרחש רק בעקבות מה שקרה בפרשה זו. לאחר שמינה משה עליהם אנשים מתוך העם, ביקשו בני ישראל לשלוח לפנייהם את אותם האנשים שנבחרו לעמוד בראשיהם, שילכו לתור להם את הארץ. משה רבינו הסכים בתחילה לשליחות זו, משום שאם אכן המרגלים היו ממלאים את תפקידם כראוי, הם היו זוכים להביא אל העם את בשורת הארץ אשר עתיד הקב"ה להנחילם.

אבל מה שקרה לבסוף הוא שהמרגלים בגדו בתפקידם, ומעלו בשליחות אליה נשלחו. במקום להביא אל בני ישראל את המבט האלוקי על פני הדברים, הם בחרו להביא אליהם את ההסתכלות של דרך הטבע ומנהגו של עולם. כל אותו הלילה ככו בני ישראל, כי אם אכן כך הם פני הדברים – הם בעצם נועדו להרג ולאבדון.

אותו החטא, שבו בני ישראל העדיפו ללכת אחר ראשי העם ולא אחר דבר ה' אשר בפי משה, גרם גם לכך שהם לא יהיו ראויים להכנס לארץ תחת ההנהגה האלוהית ביד משה רבינו, כמו שאמר להם בתוכחתו – "גם פי התאנף יי בגללכם לאמר גם אתה לא תבא שם". מכאן ואילך ההנהגה התקיימה תמיד על ידי אנשים שנבחרו מתוך העם.

כל אותם ארבעים שנה הלכו בני ישראל במדבר, עד אשר כלו למות כל אנשי הדור. והנה כעת, בעמד לפני הכניסה לארץ, בה נדרש מהם ללחום את מלחמות השם בכיבוש הארץ, היה קיים החשש שמא עדיין נמצא בינותם אותו החיסרון באמונה בהשגחת השם, ושוב לא יהיו ראויים לחיים בצל הקב"ה.

לכך משה רבינו האריך להראות להם בדבריו כיצד כל העמים אשר סביבותיהם – בני שעיר עמון ומואב, הצליחו להוריש עמים גדולים ועצומים מהם, למרות שבדרך הטבע לא היה כל סיבה שיוכלו להם. רק הקב"ה, שהוא המוריש ממלכות, יכול היה להביא לידי כך שכל עם יקבל את ארץ ירושתו המגיעה לו. דברים אלו מהווים בעצם את התשובה לדיבת המרגלים – המבט האלוהי שהראה להם את השגחת ה' העומדת מאחורי הדברים.

אילו היו זוכים ישראל, ומשה רבינו הוא זה אשר היה מכניסם לארץ – לא היו גולים ממנה לעולם. העובדה שרצו ללכת אחר המנהיגים שבחרו לעצמם, היא זו שעמדה להם לרועץ. את האסונות הגדולים ביותר המיטו על עם ישראל אותם מנהיגי-הבל אשר העמידו בראשם, כמו שהוכיחם הנביא ישעיהו בפתח חזונו על חורבן ירושלים: "שְׁרִיף סוֹרְרִים וְחִבְרִי גִבְבִּים, כָּלוּ אֶהָב שָׁחַד וְדִרְף שְׁלִמְנִים, יָתוֹם לֹא יִשְׁפֹּטוּ וְרֵיב אֶלְמָנָה לֹא יָבֹא אֲלֵיהֶם".

פרשת דברים מביאה לנו את סיפורה של אותה הבכיה שנקבעה לדורות – על אבדן הדרך ועל הסתר ההשגחה המיוחדת מעל בני ישראל. אבל מלבד כל זאת, נוכל למצוא בה גם את התשובה והתיקון. ברגעי הפרידה ממה רבינו, קיבלו בני ישראל צידה לדרך מהרועה הנאמן שליווה אותם עד כה: המבט האלוהי על כל העומד מאחורי הדברים.

זוהי המשימה שנפרסה מיני אז על פני ההיסטוריה כולה – בני ישראל נדרשו לגלות בעצמם את ההשגחה האלוהית שמאחורי מקרי העולם. לאחר שישלימו ישראל שליחות כבירה זו, שוב יהיו ראויים לחיות בצל הנהגת השם אשר ביד שלוחיו הנאמנים, כמו שהובטחנו אז: "וְאִשִּׁיכָהּ יְדֵי עֲלִיָּה וְאֶצְרָף כֶּבֶד סִינִיָּה וְאֶסְיֶרָה כָּל בְּדִילָיָה: וְאִשִּׁיכָהּ שְׁפָטֶיךָ כְּכֹרֶאשָׁנָה וְיַעֲצִיךָ כְּבִתְחֻלָּה אַחֲרֵי כֵן יִקְרָא לָךְ עֵיר הַצֶּדֶק קִרְיָה נְאֻמָּנָה", במהרה בימינו.

לב המלך – ממשלתו של רבינו בעל ח'בן מלך'

יציאת מצרים מול חורבן ירושלים

ידוע מה שרמזו בחג הפסח ב-א"ת ב"ש, שבאותו היום שחל ראשון של פסח חל בו גם תשעה באב, וכדאיאת בטור בסי' תכ"ח. ושורש העניין כבר מובא במדרש איכה (איכ"ר פתיחתא יח) מה שדרשו עה"פ "השביעני במרוצים הרוני לענה" – ממה שהשביעני בלילי יום טוב הראשון של פסח, הרוני בתשעה באב לענה. כי באותו היום בו חוזרים וחוגגים את המצב של חירות וגאולה, באים לרמוז, שבכל העניין הגדול הזה, נפרצה פירצה נוראה של חורבן וחסרון, ויש לנו כנגדו מצב של חורבן וגלות.

התענית של תשעה באב, הוא הפכו ומקבילו של חג הפסח. יום צער על אבדן המעלה והמציאות המרוממת של היותנו עם ה'. אין החורבן רק מאורע של צרה, אלא יש בזה במידת-מה ביטול העניין של פסח, פגם וחסרון במציאות של עם ה'. מתוך החירות והגאולה, חזרנו להיות משועבדים בין האומות. עם ישראל נפל במשבר עמוק, וירד למצב אחר לגמרי. אין גילוי שכינה, אין מקדש, אין קרבנות, אין קירבה ונבואה, אין ארץ ישראל, אין הארת פנים, נתבטל כל המצב המיוחד של הקשר עם הקב"ה, נתבטל כל המציאות הנעלית של העם, ומתוך האור הגדול, נפלנו לחשכת הגלות בעבודות עינוי וסבל.

כשם שיש בתורה ובהרבה מצוות – 'זכר ליציאת מצרים', כמו כן תיקנו חכמים, כמה וכמה הנהגות – 'זכר לחורבן'. כי החורבן, הוא מצב שנשתנה בעם ישראל, הפכו של 'זכר ליציאת מצרים'. 'זכר', המוטל עלינו לזכור אותו תדיר, הוא על עניין אשר מורה על כל מציאותינו והוייתנו וכללות מצבינו. 'זכר ליציאת מצרים', היינו שתמיד עלינו לזכור את מציאותנו המיוחדת כעם ישראל, עם ה'. וכמו כן 'זכר לחורבן', היינו לזכור שאנו בגלותא, ובחשוכא שרינן, ורחק ה' והסתיר פניו ממנו. לזכור שכל מצבינו כהיום, איננו המצב הראוי לעם ישראל, שלא נשכח ונשתקע ונשלים ח"ו עם מצבינו זה, אלא תמיד נזכור שאנו חסרים ונעדרי אור, ונצפה בשקיקה לחזור למציאות הרוממה והקדושה, כפי ייעודו הנשגב ומבנהו הנכון של עם ישראל כעם ה'.